ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Baxtiyor Manzitov

Mustaqil tadqiqotchi

MAHKUM SHAXSLARNING JAZO MUDDATINI O‘TAYOTGAN DAVRDAGI EMOTSIONAL HOLATLARI

Annotatsiya: Mazkur maqolada birinchi marta hukm qilingan shaxslarning jazoni o‘tash jarayonidagi emotsional holatlari va ularga ta’sir etuvchi psixologik omillar ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda ijtimoiy izolyatsiya, jazoni o‘tash muddati, shaxsiy xususiyatlar hamda guruh muhitining ta’siri asosiy determinantlar sifatida ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, kayfiyat, stress va frustratsiya kabi emotsional holatlarning shakllanish mexanizmlari ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: mahkumlar, emotsional holatlar, stress, frustratsiya, ijtimoiy izolyatsiya, emotsional xususiyatlar, adaptatsiya.

Аннотация: В данной статье научно анализируются эмоциональные состояния лиц, впервые осуждённых, в процессе отбывания наказания, а также психологические факторы, влияющие на них. В исследовании в качестве основных детерминант рассматриваются социальная изоляция, срок отбывания наказания, индивидуально-личностные особенности и влияние групповой среды. Кроме того, раскрываются механизмы формирования таких эмоциональных состояний, как настроение, стресс и фрустрация.

Ключевые слова: осуждённые, эмоциональные состояния, стресс, фрустрация, социальная изоляция, эмоциональные особенности, адаптация.

Abstract: This article provides a scientific analysis of the emotional states of individuals who have been convicted for the first time during the process of serving their sentence, as well as the psychological factors influencing them. The study considers social isolation, duration of imprisonment, individual personality characteristics, and the impact of the group environment as key determinants. Additionally, the mechanisms underlying the formation of emotional states such as mood, stress, and frustration are examined.

Keywords: prisoners, emotional states, stress, frustration, social isolation, emotional characteristics, adaptation.

Kirish

Jamiyatda jinoyatchilikka qarshi kurashishda jazoni ijro etish tizimi muhim o‘rin tutadi. Shu bilan birga, jazo faqat jazolash vositasi emas, balki shaxsni qayta ijtimoiylashtirish mexanizmi sifatida ham qaraladi. Ayniqsa, birinchi marta hukm qilingan shaxslar uchun jazoni o‘tash jarayoni murakkab psixologik o‘zgarishlar bilan kechadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, bunday shaxslar yangi ijtimoiy muhitga tushib, o‘z hayotidagi keskin o‘zgarishlarga moslashishga majbur bo‘ladi. Bu jarayon esa ularning emotsional holatida keskin siljishlarni yuzaga keltiradi .

Asosiy qism

ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Jazoni o‘tash sharoitining psixologik xususiyatlari

Birinchi marta qamoq jazosiga hukm qilingan shaxslar uchun asosiy muammo — bu ijtimoiy muhitning keskin o‘zgarishidir. Ular erkin hayotdan keskin tarzda ajralib, qat’iy tartib va nazorat ostidagi tizimga tushadi.

Yu. M. Antonyan, G. G. Shikhantsev kabi olimlar jazoni o‘tash jarayonida quyidagi omillar muhim rol o‘ynashini ta’kidlaydi:

- ijtimoiy izolyatsiya;
- erkinlikni yo‘qotish hissi;
- jazoni o‘tash muddati;
- jazo tizimining bosqichlari .

Bu omillar shaxsning psixologik holatini izdan chiqarib, moslashuv (adaptatsiya) jarayonini murakkablashtiradi.

Emotsional jarayonlar va ularning xususiyatlari

Emotsional jarayonlar insonning ichki va tashqi muhit ta’sirlariga nisbatan javob reaksiyasi sifatida namoyon bo‘ladi. Ular quyidagi xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- sub’ektiv ahamiyatlilik;
- ijobiy yoki salbiy baholanish;
- avvalgi tajriba bilan bog‘liqlik .

Mazkur jihatlar ayniqsa mahkumlarda yaqqol namoyon bo‘lib, ularning xulq-atvori va psixologik barqarorligiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Asosiy emotsional holatlar: kayfiyat, stress va frustratsiya

Kayfiyat

Kayfiyat — bu shaxs faoliyatiga umumiy rang beruvchi emotsional fon hisoblanadi. Mahkumlarda kayfiyat ko‘pincha tashqi omillarga, xususan:

- yaqinlar bilan aloqaning uzilishi;
- muhitning yopiqligi;
- guruh bosimi bilan bog‘liq shakllanadi.

Kollektiv kayfiyat esa individual kayfiyatdan ko‘ra kuchliroq ta’sir ko‘rsatadi.

Stress

Stress mahkumlarda eng ko‘p uchraydigan emotsional holatlardan biridir. U quyidagi omillar natijasida yuzaga keladi:

- erkinlikni yo‘qotish;
- noma’lum kelajak;
- yangi muhitga moslashish zarurati.

Stress holati kognitiv jarayonlarni pasaytiradi va shaxsning adaptatsiyasini qiyinlashtiradi.

Frustratsiya

Frustratsiya — bu maqsad sari harakat jarayonida to‘siqlarga duch kelish natijasida yuzaga keladigan emotsional holatdir.

Tadqiqotlarga ko‘ra, frustratsiyaga quyidagi shaxslar ko‘proq moyil:

- emotsional jihatdan yuqori sezgir;
- iroda sifatlari sust rivojlangan;
- qiyinchiliklarni yenga olmaydigan shaxslar .

Frustratsiya ba’zan agressiv xatti-harakatlarga yoki apatiyaga olib kelishi mumkin.

Emotsional xususiyatlarning roli

Mahkumlarning xulq-atvori ularning emotsional xususiyatlariga bevosita bog‘liq. Asosiy emotsional sifatlar quyidagilar:

- **Emotsional sezgirlik** — tashqi ta’sirlarga nisbatan reaksiyaning kuchi;
- **Emotsional impulsivlik** — emotsiyaning tezda harakatga aylanishi;
- **Emotsional labilitet** — emotsiyalarning tez o‘zgaruvchanligi .

Mazkur xususiyatlar mahkumning adaptatsiya jarayonini yengillashtirishi yoki aksincha murakkablashtirishi mumkin.

Xulosa

Birinchi marta hukm qilingan shaxslarning jazoni o‘tash jarayonidagi emotsional holatlari murakkab va ko‘p omilli jarayon hisoblanadi. Unga ijtimoiy, psixologik va individual omillar kompleks tarzda ta’sir ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki:

- ijtimoiy izolyatsiya va erkinlikni yo‘qotish eng kuchli stress omillaridir;
- emotsional barqarorlik shaxsning adaptatsiya darajasini belgilaydi;
- frustratsiya va stressni boshqarish jazoni samarali o‘tashning muhim shartidir.

Shu bois, jazoni ijro etish muassasalarida psixologik xizmatni kuchaytirish, emotsional holatlarni monitoring qilish va psixokorreksion dasturlarni joriy etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Elov, Z. (2023). O'Z JONIGA QASD QILISH DEVIANT XULQ-ATVORLI O'SMIRLARDA PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 40(40).
2. Elov, Z. (2023). ДЕВИАНТ ХУЛҚ-АТВОРЛИ ЎСМИРЛАРДА СУИЦИДАЛ АХЛОҚ ПСИХОЛОГИЯСИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 40(40).

3. Elov, Z. (2023). СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА САМОУБИЙСТВА У ПОДРОСТКОВ С ДЕВИАНТНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 40(40).
4. Elov, Z. (2023). O ‘SMIRLIK DAVRI INQOROZLARINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK SABABLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 35(35).
5. Elov, Z. (2023). VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGINI OLDINI OLISHNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK SABABLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 34(34).
6. Элов, З. С. (2023). DEVIANT XULQ-ATVORLI O ‘SMIRLARDA SUITSIDIAL HOLATLARNI KELTIRIB CHIQARUVCHI OMILLAR: Elov Ziyodullo Sattorovich Buxorodavlat universiteti, Psixologiya va sotsiologiya kafedrasi dotsenti, Psixologiya fanlari bo ‘yicha falsafa doktori (PhD). Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (10), 325-328.
7. Ziyodullo, E. L. O. V. (2023). O ‘Z JONIGA QADS QILISH MASALASI JAMIYAT OLDIDA TURGAN MUHIM IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MUAMMO SIFATIDA. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(12), 50-54.
8. Ziyodullo, E. L. O. V. (2023). SHAXSDA FOBIYA HOLATI VA UNING DIAGNOSTIKASI. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(11), 66-74.
9. Elov, Z. (2023). DEVIANT XULQ-ATVORLI O ‘SMIRLARDA SUITSIDIAL HOLATLARNI KELTIRIB CHIQARUVCHI OMILLAR:(Ilmiy tadqiqotlar natijalari asosida). ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 42(42).
10. Elov, Z. (2023). O'SMIRLAR ORASIDA SUITSIDGA MOYILLIKNI ANIQLASH VA KORREKSIYALSHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz), 41(41).
11. Ziyodullo, E. L. O. V. (2023). SUITSIDIAL XULQ-ATVOR HAQIDA TAHLILLAR VA NAZARIYALAR. Journal of Pedagogical and Psychological Studies, 1(10), 11-22.